

Volgens de indieners van het wetsvoorstel moet het verbod op de creatie van embryo's voor onderzoek (ook wel bekend als 'het kweekverbod') worden opgeheven. Vanuit juridisch, ethisch en maatschappelijk oogpunt ben ik niet overtuigd van de door indieners gemaakte afweging en voorgestelde uitvoering. Ik zet mijn positie uiteen in de vorm van drie stellingen.

1) De creatie van onderzoeksembryo's maakt een grotere inbreuk op de beschermwaardigheid van embryo's dan wetenschappelijk gebruik van restembryo's.

Het uitgangspunt van de Embryowet is volgens de MvT 'respect voor menselijk leven'.¹ Embryo's hebben op grond van dit beginsel een bijzondere status, waardoor zij juridisch-ethisch verschillen van willekeurige zaken en bijvoorbeeld niet mogen worden verkocht (artikel 27). Tegelijkertijd is de beschermwaardigheid van embryo's niet absoluut en is er ruimte voor afweging tegen andere waarden. Zo staat de Embryowet toe dat embryo's die over zijn van IVF, ofwel *restembryo's*, worden gebruikt voor medisch-wetenschappelijk onderzoek.

De indieners stellen voor om een stap verder te gaan en ook toe te staan dat embryo's speciaal worden gecreëerd voor onderzoek, ofwel *onderzoeksembryo's*. Je zou kunnen zeggen dat er vanuit medisch-biologisch oogpunt weinig verschil is tussen rest- en onderzoeksembryo's: beide zijn in het lab tot stand gebracht en ontwikkelen zich in principe hetzelfde. Echter, vanuit het oogpunt van respect voor menselijk leven maakt het een groot verschil met welke *intentie* en voor welk doel een embryo wordt gecreëerd. Op basis van artikel 24 sub a Embryowet mogen embryo's alleen tot stand worden gebracht voor een zwangerschap, en is het verboden om embryo's voor wetenschappelijke doeleinden tot stand te brengen. De gedachte is dat zwangerschap als intentie bij de creatie van embryo's meer recht doet aan respect voor menselijk leven dan de creatie van onderzoeksembryo's voor wetenschappelijke doeleinden. Die gedachte lijkt mij juist. Met de komst van onderzoeksembryo's, zoals indieners beogen, wordt een nieuwe categorie van menselijk leven geïntroduceerd: menselijk leven dat is voorbestemd om zuiver instrumenteel-wetenschappelijke in plaats van familiale waarden te dienen. Daarmee verlaat men de context van menselijke reproductie en betreedt de context van de productie van menselijk leven.

2) Vanuit internationaal perspectief bezien is niet onmiddellijk duidelijk waarom het Nederlandse kweekverbod moet worden opgeheven.

Ook als duidelijk is 'dat het speciaal tot stand brengen van embryo's voor wetenschappelijk onderzoek een grotere inbreuk inhoudt op het respect voor menselijk leven dan wetenschappelijk onderzoek met embryo's die van een IVF-behandeling overblijven',² dan nog dient de vraag te worden beantwoord of er omstandigheden denkbaar zijn die deze grotere inbreuk kunnen rechtvaardigen. Immers, de beschermwaardigheid van embryo's is niet absoluut. Volgens de indieners is er sprake van zulke omstandigheden omdat is gebleken dat bepaalde vormen van medisch-wetenschappelijk onderzoek alleen met onderzoeksembryo's en niet met restembryo's kunnen plaatsvinden. Daardoor zijn Nederlandse wetenschappers nu aangewezen op onderzoeksresultaten uit het buitenland, zo benadrukken de indieners.

Die nadruk roept de vraag op hoe de Nederlandse regels voor embryo-onderzoek zich verhouden tot het internationale juridische landschap. Nederland neemt samen met veel andere landen, waaronder Canada, Australië, Japan, Frankrijk en Spanje, een tussenpositie in. Enerzijds is hier meer mogelijk dan in landen als Duitsland, Oostenrijk en Italië, waar in het geheel geen onderzoek met embryo's mag plaatsvinden, ook niet met restembryo's. Anderzijds behoort Nederland niet tot de juridisch-ethische voorhoede. In het wetsvoorstel worden het Verenigd Koninkrijk, België en Zweden als enige Europese landen genoemd waar onderzoeksembryo's mogen worden gemaakt en gebruikt. De Nederlandse benadering is bovendien in lijn met artikel 18 van het Verdrag voor de Rechten van de Mens en de Biogeneeskunde (Raad van Europa), dat de creatie van embryo's voor onderzoek verbiedt, maar onderzoek met restembryo's toestaat.

De Raad van State vraagt zich in zijn advies³ dan ook af waarom Nederland op dit terrein een internationale voortrekkersrol zou moeten of willen vervullen. Hoe belangrijk is het Nederlandse onderzoek dat door het verbod op de creatie en het gebruik van onderzoeksembryo's wordt geblokkeerd? De indieners noemen een aantal mogelijke kandidaten, uiteenlopend van onderzoek naar optimalisering van reeds in de kliniek geïntroduceerde vormen van kunstmatige

voortplanting, zoals IVF en in vitro maturatie van geslachtscellen, tot onderzoek naar nieuwe en veelal controversiële vormen van kunstmatige voortplanting, zoals de creatie van kunstmatige geslachtscellen en genetische modificatie van het nageslacht.

Wat betreft de technieken die al worden gebruikt in Nederlandse klinieken, zoals IVF, laat de vraag zich stellen of preklinisch onderzoek met onderzoeksembryo's wel zo hard nodig is dat het de relatief vergaande inbreuk die daarmee op het respect voor menselijk leven wordt gemaakt kan rechtvaardigen.⁴ Als het gaat om technieken die nog niet worden gebruikt in Nederlandse klinieken, zoals genetische modificatie van het nageslacht en kunstmatige geslachtscellen, laat de vraag zich stellen hoe binnen de voorgestelde regeling getoetst gaat worden of het onderzoek maatschappelijk wenselijk is of niet. Dat brengt mij bij het maatschappelijk draagvlak.

3) Opheffing van het kweekverbod maakt onderzoek naar controversiële technologieën mogelijk waarover nog maatschappelijke discussie moet plaatsvinden. In de voorgestelde regeling wordt onvoldoende rekening gehouden met deze maatschappelijke dimensie.

Uit onderzoek⁵ van het Rathenau Instituut blijkt niet alleen dat er minder draagvlak is voor de creatie van onderzoeksembryo's dan voor wetenschappelijk gebruik van restembryo's; maar ook dat de mening van veel mensen over eventuele opheffing van het kweekverbod afhangt van de doelen van het onderzoek waarvoor de embryo's zullen worden gecreëerd en gebruikt. Die gedachte is legitiem, mede in het licht van de typen van onderzoek waarvoor opheffing van het kweekverbod de deur zou openzetten. Zo hebben voormalig VWS-minister Schippers,⁶ de Gezondheidsraad en de COGEM⁷ destijds voorgesteld om het kweekverbod op te heffen om onderzoek naar genetische modificatie van het nageslacht ('kiembaanmodificatie') mogelijk te maken. Deze techniek is omstreden en in de meeste landen verboden.⁸ Zelf denken de indieners onder meer aan embryo-onderzoek naar mitochondriale vervangingstherapie: een techniek waarmee 'three parent babies' kunnen worden gecreëerd; en naar de creatie van kunstmatige geslachtscellen: een techniek die radicaal nieuwe vormen van voortplanting mogelijk maakt zoals één-ouder-voortplanting met eigen zaad- en eicellen en groepsvoortplanting.⁹

In de discussie over het kweekverbod is dan ook niet alleen de vraag relevant of dit verbod medisch-wetenschappelijke ontwikkelingen belemmert, maar ook of deze ontwikkelingen überhaupt ethisch en maatschappelijk wenselijk zijn. Het Rathenau Instituut raadt daarom af om politieke besluiten 'te nemen over het speciaal voor onderzoek tot stand brengen van embryo's vóórdat helder is hoe wenselijk het onderzoek naar diverse voortplantingstechnieken is dat mogelijk wordt door het toestaan van het tot stand brengen van embryo's'.¹⁰ Behoedzaamheid is op haar plaats 'given the profound potential consequences of this research for humanity'.¹¹

Helaas wordt in de voorgestelde wettelijke regeling niet of nauwelijks rekening gehouden met de maatschappelijke of ethische wenselijkheid van de typen onderzoek die mogelijk zouden worden door opheffing van het verbod op onderzoeksembryo's. De enige eis die artikel 11 stelt aan wetenschappelijk onderzoek met embryo's die speciaal daarvoor worden gecreëerd, is dat het 'zal leiden tot de vaststelling van nieuwe inzichten' op onder meer het terrein van onvruchtbaarheid en het terrein van kunstmatige voortplantingstechnieken, en dat dit doel alleen kan worden bereikt met gebruik van onderzoeksembryo's, en niet met bijvoorbeeld restembryo's of embryo-achtige structuren ('ELS'). Ook binnen de toetsing van het onderzoek door de Centrale Commissie voor Mensgebonden Onderzoek (CCMO) is maatschappelijke wenselijkheid geen criterium. Volgens artikel 10 toetst de CCMO onderzoeksplannen met embryo's op onder meer methode, bekwaamheid van de onderzoekers en proportionaliteit (beoogd art. 10 lid 2). De CCMO wordt daarbij niet gevraagd te toetsen op de mogelijke maatschappelijke impact of wenselijkheid van de technieken waarnaar met de embryo's onderzoek wordt gedaan. Gezien de aard en samenstelling (overwegend medische wetenschappers) van de CCMO leent deze procedure zich daar ook slecht voor. Veelzeggend is dat de CCMO volgens voormalig VWS-minister Kuipers reeds heeft aangegeven dat het verbod op genetische modificatie van het nageslacht voor haar geen reden is om onderzoek naar deze techniek categorisch af te wijzen.¹² **Het gevolg is dat binnen de voorgestelde regeling niets eraan in de weg staat dat groen licht wordt gegeven aan embryo-onderzoek dat in dienst staat van controversiële technologieën die verboden zijn in Nederland of waarover de wetgever en de maatschappij zich nog moeten uitspreken.**

Position paper rondetafelgesprek Initiatiefwetsvoorstel Embryowet, april 2025
prof. Britta van Beers, hoogleraar *Recht, ethiek en biotechnologie* (VU faculteit Rechten)

---

¹ Memorie van Toelichting (MvT) Embryowet, p. 6.

² MvT Embryowet, p. 6.

³ Advies RvS, W13.23.00287/III, 18 september 2023, p. 10.

⁴ *Kamerstukken II* 2012/13, 30486, nr. 5, p. 10.

⁵ J. Gouman, S. Vogelesang & P. Verhoef, *Gewicht in de schaal. Nederlanders over onderzoek met embryo's*, Den Haag: Rathenau 2020.

⁶ *Kamerstukken II* 2015/16, 29323, n. 110.

⁷ COGEM en Gezondheidsraad, *Ingrijpen in het DNA van de mens. Morele en maatschappelijke implicaties van kiembaanmodificatie*, Bilthoven: COGEM 2017.

⁸ Elders ga ik hierop uitvoeriger in: B. van Beers, 'Rewriting the human genome, rewriting human rights law? Human rights, human dignity, and human germline modification in the CRISPR era', *Journal of Law and the Biosciences* 2020, <https://doi.org/10.1093/jlb/ljaa006>; B. van Beers, 'Welkom in de CRISPR-dierentuin: Juridische grenzen aan genetische modificatie van het nageslacht in het CRISPR-tijdperk', *Nederlands Juristenblad* 2019/1371.

⁹ Elders ga ik uitvoeriger op deze vragen in: B. van Beers, 'We zijn blij met de assemblage van onze iZoon. Designbaby's of de voortplanting van de toekomst', *Groene Amsterdammer*, 7 februari 2018, <https://www.groene.nl/artikel/we-zijn-blij-met-de-assemblage-van-onze-izoon>

¹⁰ J. Gouman, S. Vogelesang & P. Verhoef, *Gewicht in de schaal. Nederlanders over onderzoek met embryo's*, Den Haag: Rathenau 2020, p. 9.

¹¹ European Group on Ethics in Science and New Technologies, *Statement on Gene Editing*, 2016, p. 2.

¹² *Kamerstukken II* 2022/23, 30486, nr. 28, p. 18.